

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ДУХНОВСЬКА ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

УДК 338.242:664.1

**ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЦУКРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Спеціальність 08.06.01 - економіка, організація і управління підприємствами

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті харчових технологій Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат економічних наук, професор
Чернелевський Леонід Миколайович,
Національний університет харчових технологій,
завідувач кафедри обліку і аудиту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Заїнчковський Анатолій Олександрович –
Національний університет харчових технологій,
завідувач кафедри економіки і права

кандидат економічних наук, доцент
Боковець Вікторія Вікторівна
Вінницький торгово-економічний інститут КНТЕУ, доцент
кафедри соціально- економічних наук

Провідна установа: **Національний аграрний університет**
Кабінету Міністрів України, кафедра організації агро бізнесу,
м. Київ

Захист дисертації відбудеться 7 квітня 2006 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.058.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук в Національному університеті харчових технологій за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 68, учбовий корпус В, аудиторія 308.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету харчових технологій за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 68.

Автореферат розісланий “3” березня 2006 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

Марченко В.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В останньому десятиріччі минулого століття бурякоцукрове виробництво України зазнало значної руйнації. Через загальну економічну кризу, безсистемний перехід до нерегульованого ринку, повну втрату державного впливу на економічні процеси у бурякоцукровому комплексі, недосконалість законодавства щодо приватизаційних процесів, значне подорожчання енергетичних і матеріальних ресурсів, а також техніки для вирощування, збирання, транспортування і перероблення цукрових буряків значно підвищилась собівартість вирощування буряків, а виробництво цукру на багатьох заводах стало збитковим. У цей час наявність на світовому ринку менш витратного щодо виробництва та перероблення джерела – цукрової тростини і одержуваного з неї цукру-сирцю створює переваги для цукрової тростини у використанні для виробництва цукру.

З метою захисту національного виробника, забезпечення ефективності та конкурентоспроможності бурякоцукрового виробництва країни світу з розвиненим цукровим виробництвом жорстко обмежують використання цього джерела за допомогою митно-тарифного регулювання і широко використовують систему заходів державної підтримки підприємств галузі.

Низький рівень ефективності виробництва, з яким цукрова промисловість України входила в ринкові реформи, не тільки зберігається, але й за рядом показників погіршується, а значне відставання за рівнем ефективності виробництва від західних країн надалі збільшується. Тому проблема ефективного функціонування підприємств цукрової промисловості в умовах ринкової економіки сьогодні стоїть дуже гостро і вимагає пошуку та наукового обґрунтування організаційно-економічних механізмів її забезпечення. Все це обумовлює актуальність теми дослідження.

Дослідження фундаментальних праць В. Парето, П. Самуельсона, Р. Коуза, Й. Шумпетера, Е. Долана, К. Макконелла, С. Брю, М. Портера дозволило визначити сутність категорії «ефективність», її ключову роль в аналізі механізмів ринкової економіки, виявити взаємозв'язок із конкурентоспроможністю, визначити рівні ефективності.

Питання розвитку та підвищення ефективності функціонування підприємств бурякоцукрового комплексу, взаємовідносини між переробниками сировини і виробниками досліджувалися багатьма вітчизняними вченими-економістами, серед них О.С.Багатиренко, П. П. Борщевський, В. М. Геєць, Л. В. Дейнеко, А. Г. Зельднер, О. С.Заєць, А. О. Заїнчковський, Е. В. Імас, В. В. Лиськов, М. Г.Лобас, І. І.Лукінов, П. Т. Саблук, В. Д. Слюсар та інші. Водночас в економічній літературі недостатньо дослідженими залишились організаційно-економічні фактори підвищення ефективності розвитку підприємств цукрової промисловості регіонів в умовах ринкової економіки.

Питання ефективного функціонування підприємств цукрової промисловості в ринковому середовищі поки не знаходять досить повного відбиття у наукових виданнях, конкретних прикладних розробках і тому мають потребу поглибленого комплексного дослідження. Ці обставини обумовили вибір теми даної дисертаційної роботи.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною науково-дослідних робіт Національного університету харчових технологій щодо виконання комплексних тем, а саме “Удосконалення організаційно-економічного механізму інноваційних процесів у харчовій промисловості” (номер державної реєстрації 0199U003934) та “Формування фінансово-кредитного механізму в умовах переходу харчової промисловості до ринкової економіки” (номер державної реєстрації 0198U002126).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка та удосконалення теоретико-методичних підходів до формування організаційно-економічного механізму ефективного функціонування бурякоцукрового комплексу України та обґрунтування відповідних прикладних рекомендацій, які б враховували специфіку регіонально-галузевого комплексу.

Для досягнення зазначеної мети в роботі поставлені наступні задачі:

- проаналізувати вплив державного регулювання на діяльність підприємств цукрової промисловості та розробити комплексну систему заходів щодо підвищення ефективності функціонування підприємств галузі;
- провести комплексний аналіз стану ринку цукру і визначити інструменти захисту вітчизняного виробника;
- проаналізувати законодавчу базу регулювання економічних відносин у бурякоцукровому виробництві та розробити прогностичні варіанти розвитку підприємств цукрової промисловості в залежності від умов вступу України до СОТ;
- здійснити розмежування поняття ефективності в залежності від характеру її прояву, виявити взаємозв'язок категорій ефективності та конкурентоспроможності підприємства;
- обґрунтувати вибір організаційно-економічного механізму, направлено на забезпечення ефективності функціонування підприємств цукрової промисловості та розробити методичні підходи до його формування і використання;
- узагальнити зарубіжний і вітчизняний досвід формування ефективної структури управління галузі та регулювання взаємовідносин між партнерами бурякоцукрового комплексу;
- визначити методичні підходи до процедур проведення економічного аналізу ефективності функціонування підприємств монопродуктової галузі.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення ефективного функціонування підприємств цукрової промисловості в ринкових умовах. **Предметом дослідження** є теоретичні та методичні

аспекти впливу організаційних і економічних чинників на ефективність діяльності підприємств цукрової промисловості.

Методи дослідження. Методологічною основою проведеного дисертаційного дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, новітні досягнення економіки і організації виробництва. Для вирішення поставлених завдань у дисертації використані наступні методи дослідження: системного та логічного підходу – в процесі формування теоретико-методичних засад визначення ефективності в умовах обмеженості ресурсів, діалектичний – при вивченні і узагальненні тенденцій і закономірностей динаміки ефективності розвитку і функціонування підприємств бурякоцукрового комплексу Чернігівської області; порівняльний – при визначенні порівняльної ефективності діяльності цукрових заводів регіону; економіко-статистичний – при виявленні резервів та шляхів підвищення ефективності розвитку цукрової промисловості регіону; експертних оцінок – при обґрунтуванні вибору організаційно-економічних механізмів, які спроможні забезпечити ефективність діяльності підприємств цукрової промисловості.

Інформаційною базою дисертації є закони і нормативні акти України, дані державної статистичної звітності щодо економічної діяльності підприємств цукрової промисловості, бухгалтерська звітність підприємств бурякоцукрового комплексу Чернігівського регіону, науково-дослідні розробки, літературні джерела та результати власних досліджень і спостережень.

Наукова новизна одержаних результатів. До основних результатів дослідження, що містять наукову новизну і виносяться на захист, належать такі:

вперше:

- розроблена комплексна система заходів державного регулювання, що забезпечить ефективне функціонування підприємств цукрової промисловості;

- запропоновано створення Державного інтервенційного фонду цукру з метою здійснення інтервенційних закупівель цукру, оперативного реагування на зміни кон'юнктури ринку шляхом маневрування цими запасами з тим, щоб підтримувати стабільні ціни і захищати вітчизняного виробника та споживача;

- на основі проведеного аналізу розроблено та обґрунтовано прогноз варіантів розвитку підприємств цукрової промисловості в залежності від умов вступу України до СОТ;

удосконалено:

- розмежовано та уточнено поняття ефективності від характеру її прояву за наступними рівнями: економічна ефективність, ефективність розподілу ресурсів, ефективність виробництва та ефективність споживання;

- теоретико-методичний підхід до виявлення взаємозв'язку категорій ефективності та конкурентоспроможності, що полягає у включенні механізму забезпечення ефективності в апарат конкурентоспроможності підприємства та цукрової промисловості в цілому;

- теоретичний підхід до характеристики та обґрунтування організаційно-економічного механізму забезпечення ефективного функціонування підприємств галузі, а також розроблені методичні підходи до його формування і використання;

набули подальшого розвитку:

- методичні та практичні основи створення і функціонування агропромислових холдингів, як однієї з форм об'єднань у бурякоцукровому комплексі України;

- методичні підходи до економічного аналізу ефективності функціонування монопродуктової галузі, визначені процедури аналізу та показники за виділеними рівнями ефективності.

Практичне значення одержаних результатів. Практична значимість дисертації полягає в можливості використання основних методичних розробок для забезпечення ефективного функціонування цукрової промисловості України.

Запропонована методика аналізу ефективності функціонування галузі є основою для організації постійного моніторингу діяльності підприємств цукрової промисловості. Розроблені методичні підходи до формування організаційно - економічних механізмів забезпечення ефективного функціонування можуть бути використані при розробці концепції розвитку галузі. Основні положення і висновки є методичною основою для подальших досліджень розглянутої проблеми в інших галузях промисловості.

Результати дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі факультетів: обліку, фінансів та підприємницької діяльності; економіки і менеджменту Національного університету харчових технологій, при викладанні дисциплін “Економіка підприємства”, „Економічний аналіз”, „Фінансовий аналіз”.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Усі наукові результати, які викладені в дисертації, отримані автором особисто. Опублікованих у співавторстві наукових праць немає, в дисертації використані ідеї та положення, які становлять індивідуальний внесок автора.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати проведених наукових досліджень доповідалися і обговорювалися на Другій міжнародній третій всеукраїнській науковій конференції студентів та молодих учених “Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання” (Донецьк, 2002 р.); Першій Всеукраїнській науково-практичній конференції “Облік, контроль і аналіз в управлінні фінансовою діяльністю підприємства” (Черкаси, листопад 2002 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції „Організаційно-правові та фінансово-економічні проблеми адаптації підприємств АПК до ринкових умов господарювання та шляхи її вирішення” (Київ, травень 2005 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 5 статей у наукових фахових виданнях, тези доповідей, загальним обсягом 2,54 д.а.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Вона викладена на 176 сторінках комп'ютерного тексту, містить 16 таблиць, 19 рисунків та 7 додатків. Список використаних літературних джерел включає 160 назв.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано мету та завдання, зазначено зв'язок з науковими програмами, наведено дані про об'єкт та предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичну цінність отриманих результатів.

У першому розділі – **“Теоретико-методичні основи визначення ефективності діяльності підприємств цукрової промисловості”** розглянуто сутність та критерії визначення ефективності в умовах обмеженості ресурсів, виділені особливості функціонування підприємств цукрової промисловості в ринкових умовах, а також проведено аналіз світового та вітчизняного досвіду державного регулювання виробництва та реалізації цукру.

В результаті проведених досліджень було визначено, що ефективність - складна багатопланова економічна категорія, що охоплює всі виробничо-економічні та соціально-економічні процеси в суспільстві і концентрує в собі доцільність тієї або іншої виробничої діяльності. В цьому випадку ефективність є критерієм оцінки дій людей, які використовують ресурси. Конкурентоспроможність – це більш широка категорія, чим ефективність, оскільки вона включає ефективність та описує більш складні взаємозв'язки господарюючих суб'єктів окремих фірм і корпорацій, галузевих об'єднань і національних господарств окремих країн.

Високий рівень економічної ефективності на основі критерію Парето – ефективність з позиції галузі, на нашу думку, характеризується ступенем найбільш повного задоволення потреб країни в цукрі на основі власних ресурсів. Оцінку досягнутого рівня економічної ефективності в цукровій промисловості, на наш погляд, варто робити шляхом співвідношення виробництва цукру з вітчизняної сировини з фактично сформованими потребами та науково - обґрунтованими нормами харчування для України. Показник економічної ефективності, розрахований виходячи з фактично сформованих потреб, дозволяє виявити одночасно з ефективністю і рівень економічної незалежності держави щодо задоволення потреб в цукрі. Показник покриття потреб за рахунок виробництва цукру-сирцю оцінює ефективність перерозподілу ресурсів на користь більш дешевих і менш ризикованих. Визначення показників покриття потреб за рахунок виробництва цукру із

сирцю та за рахунок імпорту білого цукру дозволяє оцінити ефективність захисних заходів держави.

Традиційний рівень ефективності виробництва цукру, на наш погляд, варто розділити на два підрівні. Перший - ресурсна ефективність, яка визначається із урахуванням виділених специфічних для цукрової промисловості показників ефективності використання сировинних, матеріально-технічних і трудових ресурсів; узагальнюючі показники ефективності бурякоцукрового виробництва. Відповідний відбір показників здійснюється і при переробці цукру-сирцю. Ці показники були обрані із всієї сукупності показників виробничо-технічної діяльності цукрових заводів як найбільш значимі. Вони комплексно характеризують якість переробки сировини та ефективність використання ресурсів. Другий підрівень - ефективність фінансово-господарської діяльності визначається наступними групами показників: показники прибутковості всієї господарської діяльності; показники оцінки ефективності управління підприємством; показники ділової активності; показники ліквідності та фінансової стійкості підприємства.

Проблема ефективного функціонування підприємств цукрової промисловості в умовах ринкової економіки носить як загальноекономічний, так і загальнодержавний характер. Це обумовлює необхідність визначення науково-методичних підходів, насамперед, до аналізу ефективності функціонування монопродуктової галузі з метою розроблення та формування відповідного механізму ефективного функціонування. Найбільш адекватним, на наш погляд, є системний підхід і системний аналіз, що включає всебічне вивчення властивостей системи, її взаємозв'язків із зовнішнім середовищем для виявлення слабких та сильних сторін системи, її можливостей і загроз, формування стратегії функціонування і розвитку.

Принципи системності дозволяють визначити види процедур і їх послідовність у процесі аналізу ефективності функціонування підприємств галузі, а також визначити структуру цілей кожної процедури відповідно до основної мети аналізу. Нами запропонована структурно-логічна схема здійснення системного аналізу ефективності функціонування підприємств цукрової промисловості (рис. 1).

Перші три процедури є базовими процедурами загальнометодичного характеру, оскільки реалізація їх цілей становить фундаментальну основу для проведення наступних трьох процедур, які носять прикладний і попередній характер щодо проведення основної процедури - дослідження рівня ефективності функціонування підприємств галузі з позиції визначених критеріїв.

Використання системного підходу в дисертаційній роботі передбачає розгляд цукрової промисловості України як економічної системи національного масштабу, що вбудована в більшу систему – світове виробництво і світовий ринок цукру. Це фундаментальне положення виступає першим принципом обґрунтування вибору критеріїв, показників і методів оцінки ефективності функціонування підприємств вітчизняної цукрової промисловості. Другим принципом є

урахування техніко-економічних та організаційних особливостей галузі і її ролі в системі національного народного господарства. Третім принципом виступає визначення тенденцій і закономірностей функціонування світового виробництва і ринку цукру. Четвертий принцип полягає у розмежуванні груп показників за рівнями: економічної ефективності; ефективності захисних заходів держави; ефективності розподілу ресурсів та ефективності виробництва.

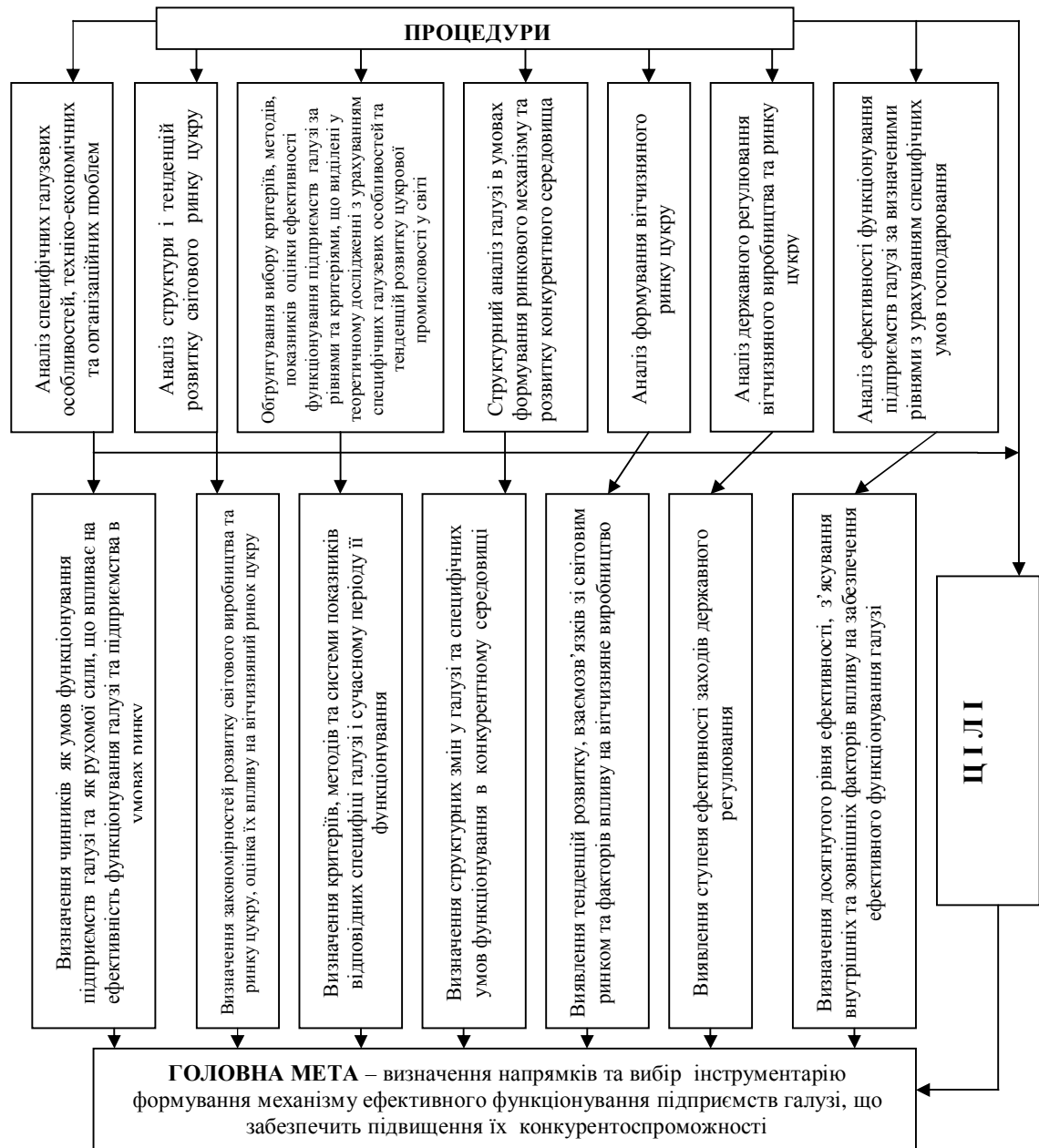

Рис. 1. Структурно-логічна схема системного аналізу ефективності функціонування підприємств цукрової промисловості

У другому розділі „Аналіз впливу основних чинників на ефективність діяльності цукрових підприємств” проведено аналіз ефективності діяльності підприємств цукрової промисловості, виявлено позитивні та негативні тенденції розвитку цукрової галузі, визначено вплив державного регулювання на ефективність функціонування цукрової промисловості.

В результаті аналізу було виявлено динаміку обсягів виробництва цукру в Україні за 1994-2004 рр. (рис. 2.). Починаючи з 1997 року обсяг виробництва цукру значно скоротився. За оперативними даними на 120 цукрових заводах, що функціонували в 2004 році, вироблено 1,79 млн. т цукру-піску з урожаю цукрових буряків 2004 р. (у 2003 р. на 121 цукровому заводі було вироблено 1,45 млн. т, а 2002 р. на 127 цукрових заводах – 1,43 млн. т).

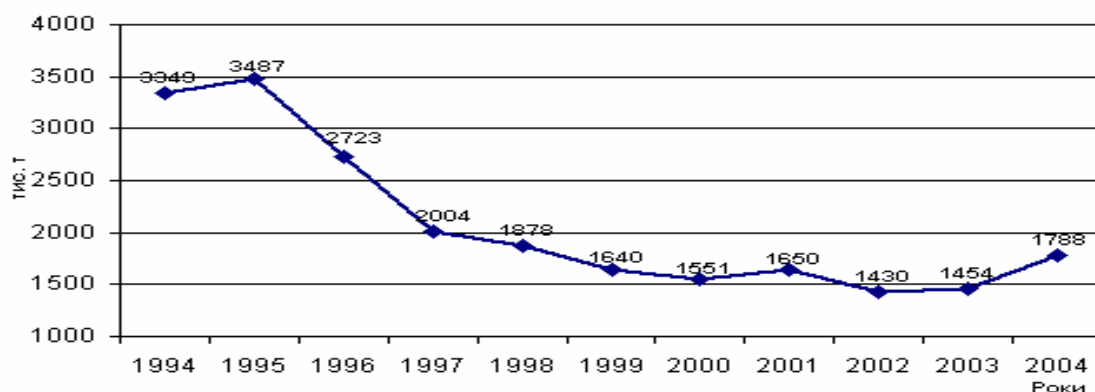

Рис. 2. Динаміка виробництва цукру в Україні в (1994-2004) рр. в тис. т.

Для підвищення ефективності функціонування підприємств цукрової промисловості необхідно вирішити такі основні проблеми: знизити собівартість виробництва цукру, підвищити його якість і конкурентоспроможність. Собівартість комплексно характеризує ступінь використання всіх ресурсів підприємства, а отже, і сучасний рівень техніки, технології та організації виробництва. Чим ефективніше працює підприємство (інтенсивніше використовує виробничі ресурси, успішніше вдосконалює техніку, технологію та організацію виробництва), тим нижчою є собівартість продукції. Тому собівартість є одним із важливих показників ефективності виробництва. У структурі собівартості цукру вартість цукрових буряків складає до 67%. Отже, основні резерви зниження витрат виробництва зосереджені у сільському господарстві (ціна на цукрові буряки сьогодні значною мірою визначає ціну на цукор). Для проведення дослідження нами були обрані Парафіївський, Линовицький, Носівський, Новобиківський цукрові заводи Чернігівської області.

Як показали дослідження, важливе місце у структурі собівартості займають витрати палива на технологічні цілі, які складають 10% і спостерігається тенденція до їх значного зростання. Слід зазначити, що ціни на паливо і енергію є об'єктивним фактором у бурякоцукровому виробництві і коливаються в великих межах, віддзеркалюючи кон'юнктуру ринку.

Основні результати діяльності підприємств Чернігівської області наведені у таблиці 1. Як свідчать дані таблиці, прибутки цукрової промисловості незначні і мають тенденцію до скорочення. Зросли збитки, а за рахунок цього рентабельність виробництва на підприємствах, крім Носівського цукрового заводу, має від'ємне значення.

Аналізуючи фінансовий стан підприємств цукрової промисловості Чернігівського регіону, ми прийшли до висновку, що він має тенденцію до погіршення. Основною причиною такого стану є висока собівартість продукції, збільшення дебіторської та кредиторської заборгованості, відсутність обігових коштів на підприємстві, а особливо грошових активів, низька вартість основних засобів тощо. Деякі підприємства, такі як Новобиківський цукровий завод, доведені до критичної межі існування. Тому необхідно розробити заходи щодо поліпшення фінансового стану підприємств бурякоцукрового комплексу області.

Таблиця 1

**Динаміка фінансових результатів та рентабельності цукрових заводів
Чернігівської області за 2002-2004 рр.**

Показники	2002 р.	2003 р.	2004 р.
Парафіївський цукровий завод			
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	28044	29136	37661
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.	32040	35122	42991
Валовий прибуток або збиток (-), тис. грн.	3996	5986	5330
Чистий прибуток або збиток (-), тис. грн.	1639	2141	2493
Рентабельність виробництва, %	17,6	13,4	-6,1
Линовицький цукрокомбінат			
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	31321,1	35476,9	43859,3
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.	33646,3	37572,8	47121,7
Валовий прибуток або збиток (-), тис. грн.	2325,2	2095,9	3262,4
Чистий прибуток або збиток (-), тис. грн.	732,6	378,8	-1111,4
Рентабельність виробництва, %	5,2	-13,9	-1,9
Носівський цукровий завод			
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	16006,7	39330,3	20405,5
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.	18786,6	41631,2	22601,4
Валовий прибуток або збиток (-), тис. грн.	2779,9	2300,9	2195,9
Чистий прибуток або збиток (-), тис. грн.	139,5	91,7	87,4
Рентабельність виробництва, %	11,3	17,2	6,4
Новобиківський цукровий завод			
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	3124,2	4963,8	4804,8
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.	3010,8	3799,3	3518,3
Валовий прибуток або збиток (-), тис. грн.	-113,4	-1164,5	-1164,5
Чистий прибуток або збиток (-), тис. грн.	-796,8	-2803,2	-202,9
Рентабельність виробництва, %	-21,4	-7,7	-6,3
Усього по асоціації „Чернігівцукор” рентабельність виробництва, %	9,4	5,1	-1,4

При формуванні ефективної виробничої структури цукрової промисловості велику роль відіграє визначення перспективних обсягів реалізації цукру на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також рівень його конкурентоспроможності. Нами розроблений прогноз обсягів

випуску продукції, період реалізації якого залежить від періоду стабілізації виробництва в галузі та зростання купівельної спроможності населення (табл. 2).

Таблиця 2

**Прогнозні показники розвитку цукрової промисловості України
на період до 2010 р. (оптимістичний)**

Показники	Р о к и						
	2004 факт	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Обсяг виробленого цукру, тис. т	1788	2075	2280	2496	2705	3010	3425
Обсяг заготівлі цукрових буряків, млн. т	16,10	18,75	20,25	1,75	23,25	25,50	28,50
Вихід цукру з перероблених буряків, %	11,52	11,53	11,71	11,93	12,10	12,27	12,48
Цукристість буряків при прийманні, %	15,01	15,25	15,45	15,65	15,80	15,95	16,14
Експорт (можливі обсяги реалізації цукру і цукровмісних продуктів у перерахунку на цукор), тис. т	168	315	480	634	772	892	1000

Багаторічний досвід країн світу з розвиненим цукровим виробництвом свідчить, що ефективний його розвиток досягається лише при наявності: міцного законодавчого захисту вітчизняного виробництва; державного регулювання ринку шляхом матеріального стимулювання експорту, встановлення мінімальних цін на сировину та цукор, надання пільгових кредитів; системного інвестування галузі, визнання її пріоритетності та стратегічного значення для держави.

У третьому розділі – **„Організаційно-економічні рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності підприємств цукрової промисловості”** – запропонована комплексна система заходів державного регулювання, що забезпечить ефективне функціонування підприємств цукрової промисловості; запропоновано створення Державного інтервенційного фонду цукру, розроблено та обґрунтовано прогноз розвитку підприємств галузі та ринку цукру залежно від умов вступу України до СОТ.

Одним із основних завдань, що стоять перед бурякоцукровим комплексом України, є ліквідація міжвідомчих перешкод між сферами та галузями, зміцнення його цілісності на базі агропромислової інтеграції. Об’єктивна необхідність агропромислової інтеграції в бурякоцукровому комплексі обумовлена насамперед складною технологією виробництва цукру. Будь-який розрив між ланками веде до зростання втрат. За рахунок розширення масштабів виробництва, з’єднання розрізнених стадій єдиного технологічного процесу досягається економія ресурсів і зростання прибутку від реалізації кінцевого продукту на продовольчому ринку. Інтегровані формування забезпечують також спрощення координації та управління, у них більш оперативно приймаються рішення, більше можливостей для спільної інноваційної, інвестиційної та ефективної маркетингової діяльності. Найбільш оптимальною формою інтеграції, на наш погляд, є створення на базі цукрового заводу агропромислового холдингу. Нова організаційно-правова форма господарювання дозволить

координувати взаємовідносини на принципах комерційного розрахунку і розподілу доходів залежно від внеску кожного партнера.

Проведені дослідження дозволили встановити, що розвиток галузі не забезпечує досягнення необхідного рівня економічної ефективності, ефективності виробництва та ефективності захисних заходів держави, а підвищити ефективність функціонування підприємств цукрової промисловості можна тільки в умовах сполучення гнучкої системи державного регулювання з механізмами ринкової економіки. На наш погляд, ці механізми повинні включати систему заходів державного захисту та підтримки вітчизняних виробників і створювати цивілізовані «правила гри» для всіх учасників ринку, включаючи його інфраструктуру. Нами розроблена модель державного регулювання діяльності підприємств цукрової промисловості, яка наведена рис. 3.

Рис. 3. Модель державного регулювання діяльності підприємств цукрової промисловості

З метою запобігання різких коливань ціни на цукор необхідно визначити обсяг державних закупівель цукру для створення державного інтервенційного фонду цукру, що включає резерв для державних інтервенцій і резерв для покриття державних потреб на основі держзамовлення. У випадку змін цін до максимальної межі та її перекриттю здійснюються державні товарні інтервенції, у протилежному випадку виникають державні закупівельні інтервенції, які підтримують необхідний рівень індикативної ціни. Інтервенційний механізм є гнучким інструментом регулювання цукрового ринку шляхом створення певного компенсаційного буферного фонду для оперативного регулювання балансу попиту та пропозиції. Однак, слід зазначити, що інтервенційний механізм може застосовуватися тільки у випадку твердого кількісного обмеження імпорту в рамках квот на основі високих рівнів мит на неkwотований цукор-сирець і на імпорт білого цукру. Інакше інтервенційні операції не принесуть очікуваних результатів, оскільки замість вилученого цукру ринок відразу буде заповнений імпортом білого цукру або цукром, що вироблений із неkwотованого цукру - сирцю.

Ще одна небезпека для інтервенційного механізму виникає з боку нагромадження величезних запасів цукру в Україні, відсутність контролю за цим процесом з боку держави. Державні статистичні органи не володіють повною інформацією про стан та обсяги усіх запасів. Очевидно, що наявність «дешевого цукру» у запасах відносно цінової ситуації в наступних періодах при здійсненні державних закупівельних інтервенцій буде також призводити до заповнення ринку. Тому найважливішим заходом вже сьогодні повинна стати державна інвентаризація запасів з наступною їх реєстрацією та внесенням до реєстру всіх без винятку власників запасів цукру.

Враховуючи значимість бурякоцукрового комплексу для розвитку національної економіки, на нашу думку, необхідно створити Державний інтервенційний фонд цукру, який повинен підпорядковуватися Кабінету Міністрів України. Тоді схема управління бурякоцукровим комплексом буде мати наступний вигляд (див. рис. 4).

До основних функцій Державного інтервенційного фонду цукру належить: підготовка, виконання та координації державних рішень стосовно організації ринку цукру в Україні; аналіз ситуації на ринку цукру в Україні; розробка прогнозів та пропозицій стосовно ринку цукру в Україні та її регіонах; викуп цукру за інтервенційними цінами у випадку, якщо попит на ринку буде нижчим від пропозиції; відповідальність за державний запас цукру в країні; оплата за зберігання цукру, що належить Фонду, на складах; вивчення кон'юнктури ринку і гнучке реагування на її зміни за допомогою маневрування запасами цукру; підтримка стабільних цін на цукор на внутрішньому ринку; дотування експортних поставок цукру на зовнішній ринок, компенсація різниці між цінами внутрішнього і зовнішнього ринку цукру.

Рис. 4. Схема управління бурякоцукровим комплексом

В дисертаційному дослідженні розглянуті наслідки вступу нашої країни до СОТ для підприємств цукрової промисловості. При вступі України на загальних підставах, що передбачає беззастережне прийняття всіх вимог СОТ, прогноз являється песимістичним. Наслідками такого приєднання для цукрової промисловості стане стрімке усунення цукрового буряку з вітчизняного сировинного ринку та повне заміщення його імпортом білого цукру-сирцю, оскільки собівартість виробництва білого цукру з тростинного цукру-сирцю майже на третину менша, ніж бурякового. На сьогодні середня оптова ціна цукру на українському ринку становить 3600 грн./т, або 713 доларів США за курсом НБУ, що перевищує ціни на білий цукор у будь-якій країні світу. В результаті на звільнених землях замість цукрового буряку будуть вирощувати зернові культури і соняшник, рівень інтенсифікації виробництва яких досить високий, а світовий ринок мало насичений. Цукрові заводи будуть перепрофільовані на переробку цукру-сирцю. І як наслідок, наступить другий етап заміщення імпорту цукру-сирцю імпортом білого цукру. Результат - ліквідація української цукрової промисловості і абсолютна залежність від іноземного виробника цього продукту, що підтверджено розрахунками.

Для досягнення прийнятної рівня самозабезпеченості країни цукром необхідно домагатися особливих умов при вступі у СОТ та максимально використати підготовчий етап для підвищення темпів зростання підприємств цукрової галузі. Він передбачає задоволення потреб країни в цукрі шляхом поєднання трьох джерел: переробка цукрового буряку, переробка цукру-сирцю, а також виробництво замінників цукру і підсолоджувачів. Співвідношення між цими джерелами буде залежати від характеру заходів, які будуть вжиті для збереження галузі. Таким чином, нами розроблена комплексна система заходів державного регулювання вітчизняного ринку цукру, яка передбачає: створення ефективної системи захисних заходів від зайвого імпорту цукру-сирцю з

урахуванням майбутнього вступу України у СОТ; введення механізму квотування виробництва цукрового буряку та цукру; встановлення мінімальної ціни на цукровий буряк і цукор у межах квоти, які б гарантували прибутковість виробництва, достатню для його самофінансування; здійснення пільгового кредитування та субсидування процентних ставок комерційних кредитів для виробників цукрового буряку; надання податкових пільг при реінвестуванні прибутків у розвиток виробництва; регулювання системи оптової торгівлі цукром.

Здійснення заходів, передбачених програмою, дозволить:

- забезпечить внутрішні потреби держави у цукрі, виробленому із власної цукросировини, на рівні 38-40 кг на душу населення в рік;
- відновити експортний потенціал держави до 1,0 млн. т цукру на рік ;
- підвищити ефективність діяльності підприємств галузі.

ВИСНОВКИ

У дисертації виконано теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення актуальної проблеми підвищення ефективності діяльності підприємств цукрової промисловості України. Результати дослідження дозволили сформулювати висновки концептуального, теоретичного та науково-практичного напрямку.

1. Ефективність виробництва, розподіл ресурсів, ефективність у споживача і економічна ефективність взаємопов'язані. Виконання умов Парето-ефективності припускає їх одночасне досягнення, тобто забезпечення рівноваги ринку. Лише в умовах загальної конкурентної рівноваги в моделі ринку досконалої конкуренції виконуються всі умови Парето-ефективності, оскільки всі суб'єкти господарювання виробляють таку кількість продукції, яка відповідає крапці перетинання кривих ринкового попиту та пропозиції. У галузях досконалої конкуренції досягається ефективне використання обмежених ресурсів і це є основою для ефективного виробництва.

2. Високий рівень економічної ефективності на основі критерію Парето – ефективність з позиції галузі, на нашу думку, характеризується ступенем найбільш повного задоволення потреб країни цукром на основі власних ресурсів. Оцінку досягнутого рівня економічної ефективності варто робити шляхом співвідношення виробництва цукру з вітчизняної сировини з фактично сформованими потребами та науково - обґрунтованими нормами харчування для України. Показник економічної ефективності розрахований виходячи з фактично сформованих потреб дозволяє виявити одночасно з ефективністю і рівень економічної незалежності держави щодо цукру. Показник покриття потреб за рахунок виробництва цукру-сирцю оцінює ефективність перерозподілу ресурсів на користь більш дешевих і менш ризикованих. Визначення показників

покриття потреб за рахунок виробництва цукру із сирцю та за рахунок імпорту білого цукру, дозволяє оцінити ефективність захисних заходів держави.

3. Узагальнюючи дані аналізу роботи підприємств цукрової промисловості Чернігівського регіону, слід зауважити, що криза охопила всі напрямки галузі: економічний, організаційно-управлінський, техніко-технологічний та соціальний. Підвищення технічного рівня виробництва, удосконалення його управління та організації, зміна обсягів і структури виробництва, збільшення сировинних ресурсів та поліпшення їх якості – все це є основними факторами підвищення ефективності розвитку цукрової промисловості Чернігівського регіону.

4. Методичні підходи до формування організаційно-економічних механізмів, що спроможні забезпечити високий рівень економічної ефективності, передбачають: збалансованість попиту та пропозиції з метою запобігання перенасичення, обвалів ринку цукру та виникнення його дефіциту; визначення розумних меж державної підтримки, що повинна стимулювати раціональне ведення господарської діяльності й підтягування рівня ефективності та конкурентоспроможності бурякосіючих господарств і цукрових заводів до європейського рівня; визначення і прогнозування рівня внутрішніх цін на буряк і цукор; встановлення на їх базі митних тарифів, що обмежують ввіз цукру - сирцю та практично забороняють ввіз імпортного білого цукру; створення системи інформаційного й наукового забезпечення галузі; розробка механізмів підвищення ефективності виробництва.

5. Важливою передумовою підвищення ефективності бурякоцукрового виробництва є розробка і впровадження відповідної законодавчої бази на основі пріоритетного розвитку сільського господарства і цукрової промисловості. Запропоновано модель державного регулювання діяльності підприємств цукрової промисловості, що передбачає державну підтримку бурякоцукрового виробництва та забезпечення продовольчої безпеки.

6. Враховуючи значимість цукрової промисловості для розвитку національної економіки, на нашу думку, необхідно створити Державний інтервенційний фонд цукру, який повинен функціонувати з метою забезпечення продовольчої безпеки держави шляхом формування державних запасів цукру та підтримання доступного для споживачів рівня цін на цукор і цукровмісні продукти.

7. Вступ України до СОТ на загальних підставах буде сприяти ліквідації української цукрової промисловості та призведе до абсолютної залежності від іноземного виробника цього продукту. Для досягнення прийняттого рівня самозабезпеченості країни цукром необхідно домагатися особливих умов при вступі до СОТ та максимально використати підготовчий етап для підвищення ефективності діяльності підприємств цукрової промисловості.

8. Для підвищення ефективності функціонування підприємств цукрової промисловості необхідно впроваджувати агропромислову інтеграцію між партнерами бурякоцукрового

комплексу у різноманітних формах, починаючи від договірної і закінчуючи створенням агропромислових холдингів.

9. За результатами дослідження розроблена комплексна система заходів державного регулювання діяльності підприємств цукрової промисловості, яка передбачає: створення ефективної системи захисних заходів від зайвого імпорту цукру-сирцю з урахуванням майбутнього вступу України у СОТ; введення механізму квотування виробництва цукрового буряку та цукру; встановлення мінімальної ціни на цукровий буряк і цукор у межах квоти, які б гарантували прибутковість виробництва, достатню для його самофінансування; здійснення пільгового кредитування та субсидування процентних ставок комерційних кредитів для виробників цукрового буряку; надання податкових пільг при реінвестуванні прибутків у розвиток виробництва; регулювання системи оптової торгівлі цукром.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях:

1. Духновська Л.М. Аналіз сучасного становища підприємств бурякоцукрової промисловості // Наукові праці Українського державного університету харчових технологій. – 2001. - №10. – С. 106-107 (0,05 д.а.).

2. Духновська Л.М. Особливості застосування системного аналізу для формування ефективної бази функціонування підприємств цукрової галузі // Економіка: проблеми теорії та практики. -2005. -Т.2, № 204. - С. 545-556 (0,59 д.а.).

3. Духновська Л.М. Аналіз сучасного стану бурякоцукрового виробництва Чернігівського регіону та заходи щодо його покращення // НУХТ, 2005. - №17. – С. (0,4 д.а.).

4. Духновська Л.М. Організаційні підходи до формування стабільного ринку цукру // Вісник Київського Національного університету технологій та дизайну. -2005. - №4 (24). - С.132-135 (0,29 д. а.).

5. Духновська Л.М. Регулювання ринку цукру в умовах вступу України до СОТ //Економіст. – К.: 2005. - № 9 - С. 44-45 (0,37 д.а.).

6. Духновська Л.М. Оптимізація процесу регулювання економічних взаємовідносин між партнерами бурякоцукрового комплексу // Облік і фінанси АПК. – 2005. – №11. - С. 153-158 (0,45 д.а.).

Публікації тези доповідей:

7. Духновська Л.М. Методологічні та методичні проблеми ціноутворення у бурякоцукровому комплексі // Праці Другої міжнародної третьої всеукраїнської наукової конференції студентів та молодих учених “Управління розвитком соціально-економічних систем:

глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання” Частина 1. – Донецьк: ДНУ, 2002. – С. 225-227. (0,2 д.а.).

8. Духновська Л.М. Структура капіталу та її вплив на ринкову вартість підприємства // Праці першої Всеукраїнської науково-практичної конференції “Облік, контроль і аналіз в управлінні фінансовою діяльністю підприємства”. – Черкаси: УЧТУ, 2002 – С.82-84 (0,09 д.а.).

9. Духновська Л.М. Механізм регулювання взаємовідносин між партнерами бурякоцукрового комплексу // Всеукраїнська науково-практична конференція „Організаційно-правові та фінансово-економічні проблеми адаптації підприємства АПК до ринкових умов господарювання” : Тези доповідей. – К.: - НУХТ, 2005. – С.12-13 (0,1 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Духновська Л.М. Вплив державного регулювання на ефективність діяльності підприємств цукрової промисловості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.01 – „Економіка, організація і управління підприємствами”. – Національний університет харчових технологій, Київ, 2006.

Дисертація присвячена дослідженню проблеми підвищення ефективності діяльності підприємств цукрової промисловості. В роботі розроблена комплексна система заходів державного регулювання, що забезпечить ефективне функціонування підприємств цукрової промисловості із врахуванням особливостей галузі.

Розроблено прогноз варіантів розвитку підприємств цукрової промисловості в залежності від умов вступу України до СОТ. Запропоновано створити Державний інтервенційний фонду цукру з метою здійснення інтервенційних закупівель цукру. Обґрунтовано необхідність створення нових господарських формувань у бурякоцукровому комплексі, які передбачають створення агропромислових холдингів.

Ключові слова: економічна ефективність, цукрова промисловість, державне регулювання, організаційно-економічні фактори, ефективність розвитку, інтервенційний фонд.

SUMMARY

Dukhnovska L.M. The influence of government control on the efficiency of sugar enterprises activity.

The thesis is presented for the scientific degree of Candidate of Economic Sciences in speciality 08.06.01 – Economics, organization and management of enterprises. – The National University of Food technologies, Kyiv, 2006.

The thesis is devoted to a research of the problem of increase efficiency of sugar enterprises activity. A complex system of government control arrangements is worked out in the thesis. It provides effective work of sugar industry enterprises.

The forecast different variants of the development of sugar industry enterprises in connection with Ukraine's entering into WTO. It is offered to form sugar State intervention Fund to make the intervention purchase of sugar. The necessity of the formation of new state branches in sugar-beet complex, is which predict the formation of agricultural holdings.

Key words: economic efficiency, sugar industry, state regulation, economic-organizational factors, the efficiency of development, intervention fund.

АННОТАЦИЯ

Духновская Л.Н. Влияние государственного регулирования на эффективность деятельности предприятий сахарной промышленности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.01 – экономика, организация и управление предприятиями. – Национальный университет пищевых технологий, Киев, 2006.

Диссертация посвящена разработке методологических основ и методических рекомендаций по эффективности деятельности предприятий сахарной промышленности. Обоснован выбор организационно-экономических механизмов, обеспечивающих эффективное функционирование предприятий отрасли. Предложена модель государственного регулирования деятельности предприятий сахарной промышленности, которая предусматривает государственную поддержку свеклосахарного производства и обеспечения продовольственной безопасности.

Методические подходы к формированию организационно-экономических механизмов предусматривают: определение границ государственной поддержки; определение и прогнозирование уровней внутренних цен на свеклу и белый сахар; установление на их базе таможенных тарифов, ограничивающих ввоз сахара-сырца и запрещающих ввоз импортного белого сахара; разработка механизмов повышения эффективности производства. В диссертации проведен анализ влияния основных факторов на эффективность сахарных предприятий, изучены потенциальные рынки сбыта сахара, а также зарубежный опыт регулирования производства сахара и его реализации.

Учитывая значение сахарной промышленности для развития национальной экономики необходимо создать Государственный интервенционный фонд сахара. Целью создания этого фонда является обеспечения продовольственной безопасности путем формирования государственных запасов сахара и поддержания доступного для потребителей уровня цен на сахар и сахаросодержащие продукты.

Вход Украины в ВТО на общих основаниях будет способствовать ликвидации сахарной промышленности и приведет к абсолютной зависимости от иностранного производителя этого продукта. Необходимо требовать льготные условия при входе в ВТО и максимально использовать подготовительный этап для повышения эффективности деятельности предприятий сахарной промышленности. Предложены пути развития и совершенствования взаимоотношений между производителями свеклы, сахарными заводами и банками.

Ключевые слова: экономическая эффективность, государственное регулирование, организационно-экономические факторы, эффективность развития, интервенционный фонд.